

Suomen peruskoulun huikea tarina

■ HELENA SAARIKOSKI

Pasi Sahlberg: *Suomalaisen koulun menestystarina ja mitä muut voivat siitä oppia*. Alkuteos *Finnish Lessons: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?* (2nd edition, Teachers College 2015), suomentanut Salla Korpela. Into 2015.

Suomalainen Pasi Sahlberg on Harvardin yliopiston vieraileva professori, kokenut ja palkittu kansainvälisen koulutuspolitiikan tutkija. Kirja *Suomalaisen koulun menestystarina* on yleistajuinen asiantuntijan tietokirja ajankohtaisesta aiheesta. Kirja on alun perin julkaistu englanniksi ja käännetty lievetekstin mukaan peräti viidelletoista kielelle. PISA-menestyksen jälkeen 2000-luvulla Suomen koulujärjestelmän menestysreseptillä on ollut maailmalla kova kysyntä. Sahlbergin kirja on omiaan paljastamaan menestyksen salaisuuden. Kirja osoittaa samalla, että reseptin soveltaminen ei ole yksinkertaista ja että ainekset voidaan myös hukata.

Peruskoulu, ruma ankanpoikanen

Pitkään luin kirjaa hieman ihmetellen, miksi kirja oikeastaan on suomennettu. Kansainväliselle yleisölle hehkutettu menestystarina ja sen tekijät tuntuivat monessa kohdassa itsestäänselvyyksiltä, jotka jokai-

nen suomalainen tietää ennestään. Käännöskieleen liittyy kriitikon näkökulmasta kirjan ehkä suurin ongelma, vaikka käännös on kauttaaltaan hyvää suomea. Myös huolellinen oikoluku ansaitsee kiitoksia. Ilmeisesti alkuteksti ei ole kirjoittajan äidinkielellään kirjoittama, mikä on merkinnyt kääntäjä Salla Korpelalle ylimääräistä haastetta. Kirjan alanimeke ”ja mitä muut voivat siitä oppia” valaiskoon esimerkkinä: lause on ehkä muodollisesti virheetön ja ajaa asiansa, mutta se on kankea, viittaussuhteiltaan samaa, vähän tyhjä. Tyyli on lukijaa etäännyttävää, kun tarina samalla halutaan kertoa paitsi asiantuntemuksella, myös tunteella ja vakaumuksella, paatoksellakin.

Tarinassa on kuitenkin draamaatiikkaa, joka läpäisee kielimuurin. Hyvässä muistissa on peruskouluun 1990-luvulla kohdistunut lokauskampanja. Lapsethan eivät kuulemma oppineet yhdeksänvuotisessa koulussa edes lukemaan, muusta puhumattakaan. Ensimmäisen PISA-testin tulokset vuonna 2001 olivat sensaatio, jonka myöhemmät kansainväliset standardoidut testit ovat vahvistaneet: niin paljon parjattu Suomen peruskoulu oli tuottanut maailman parhaat oppimistulokset. Eivät vain yksittäisten suomalaiskoululaisten testisuoritukset olleet parhaita, vaan koulutustulos oli tasalaatuisen hyvä. Erot testituloksissa koulujen välillä olivat OECD-maiden pienimpiä.

Suomen koululaitos oli osoit-

tautunut hyväksi myös kaikille opilaille. Hyvä koulu kaikille, siinä kolmeen sanaan tiivistettynä ”suomalainen unelma”, jonka peruskoulu Sahlbergin mukaan on toteuttanut.

Sahlberg avaa PISA-testien ja muiden kansainvälisten koululais-testien – Suomessa kriittisiä ääniä ja väheksyntääkin synnyttäneitä – tuloksia runsaalla taulukkokuvituksella ja taulukoiden selkeillä tulkinnoilla. Jos itse menestystarina on kerrottu suomalaisen vaatimattomaan makuun vähän suurelliseen tyyliin, taulukoiden sisältämä faktatieto ankkuroi tarinan vakaasti tosiasioihin. Taulukoiden kokoelmana kirja on hyödyllinen myös niille, joita kertova tarina ei kiehdo.

Yleisellä ja idealisoidullakin tasolla kerrottu tarina saa konkreettisia yksityiskohtia ja moniäänisyyttä tulkintaansa kirjoittajavieraiden myötä. Kentän toimijat kertovat sivun, kahden mittaisissa laatikoissa omakohtaisia muistelujaan tai mietteitään. Koulujen opettajien pikku kertomuksia työstään, työmotivaatiostaan ja työmoraalistaan on suorastaan sykähdyttävää lukea. Laatikkokirjoittajat toimivat jalat maassa seisovina todistajina sille välillä ylistyslaulun sävyjä saavalle kuvalle, jonka Sahlberg maalaa Suomen opettajista.

Suomalainen unelma

Sahlberg aloittaa kirjan ensimmäisen luvun sitaatilla Aleksis Kiven *Seitsemästä veljeksestä* (1870), Aa-

pon kuuluisalla vetoomuksella veljilleen käydä lukutaidon hankintaan. Sahlbergin mukaan ”[k]oulutus on strategia, jolla on rakennettu kulttuurisista ja teknologisista saavutuksistaan maailmalla tunnettu sivistisyhteiskunta ja -kansa.” ”Koulutuksen laajentaminen periaatteella, että tasokkaan koulutuksen tulee olla kaikkien suomalaisten lasten ulottuvilla varhaiskasvatuksesta korkeimpiin akateemisiin tutkintoihin saakka, on ollut suomalaisen yhteiskunnan pitkäkestoinen ihanne” (s. 31–32).

Jo *Seitsemän veljeks*en aikaan lukutaito nähtiin avaimena sivistysvaltion kansalaisuuteen. Sahlbergin mukaan veljekset tajuavat, että onnen ja hyvän elämän avain on lukutaidon hankkiminen. Hän ei kuitenkaan huomaa sitä, että keskusvalta – kirkkolaki, rovasti, lukkarin koulu – edellytti veljeksiltä vain lukutaitoa, ei luku- ja kirjoitustaitoa. Silti kirjoitustaitokin oli Suomessa 1800-luvun loppupuolella suhteellisen yleinen; valtaosa oli hankkinut taitonsa kivistä tietä, itse opiskellen. Suomen kansan maailmanmittakaavassa hyvin korkea koulutus- ja sivistystaso ei ole pelkästään sen ansiota, että tänne on sattunut siunaantumaan erinomaisen pätevää joukko asialleen omistautuneita opettajia. Näinkin toki on, mutta sivuuttaessaan oppilaat suomalaisen koululaitoksen menestyksen tekijöinä Sahlberg jollakin tavalla kadottaa näkyvistä sen ”suomalaisuuden” tai ”suomalaisen” unelman, jota hän pyrkii kuvaamaan 2000-luvun huipputulosten taustana. Hyvät suomalaiset opettajat ovat entisiä suomalaisen koulun oppilaita. Oppilaat ovat suomalaisten kotien lapsia, kotien, joissa koulusivistystä, luku- ja kirjoitustaitoa

ja maailmoja, jotka ne avaavat, on laajalti ja sitkeästi pidetty kalliina, arvokkaina ja vaivan väärteinä päämäärinä.

Suomalainen unelma uhattuna

Opettajien korkean koulutuksen, ammatillisen pätevyyden ja arvoitetun aseman korostaminen on ymmärrettävää tarinan juonen kannalta. Opettajilla, jotka suunnittelevat ja johtavat omaa työtään ja toimivat myös koulujen johtajina, on ollut keskeinen osa Suomen koulujärjestelmän kehityksessä. Opetussuunnitelmat tehdään ja opetuksen tulokset arvioidaan kouluissa, ei keskusvallan kabineteissa. Koulujärjestelmä on luottanut opettajiin oman työnsä kehittäjinä ja laaduntarkkailijoina.

Tätä hyvää Suomen mallia uhkaavat koulutuspolitiikan trendit Sahlberg kuvaa otsikon ”globaali koulureformiliike” alla. Koulureformiliike on agenda, johon kuuluu keskeisesti yritysmaailmasta lainattujen johtamisoppien ja -periaatteiden ujuttaminen kouluihin ja koulujärjestelmiin esimerkiksi monikansallisten yritysten ja ylikansallisten kehitysvirastojen tuella. Lyhyesti sanottuna koulutuksesta tehdään hyödyke, jonka tasalaatuisuutta valvotaan standardein, indikaattorein ja testein ja jonka laadun määrittää palveluntuotannon tehokkuus.

Sahlberg esittää havainnollisen viiden kohdan taulukon (s. 197–198) siitä, kuinka Suomen malli on ollut kohta kohdalta vastakkainen globaalille koulureformiliikkeelle: yhteistyö koulujen kesken vs. koulujen välinen kilpailu; yksilöllinen oppiminen vs. standardoitu oppiminen; keskittyminen kokonaisvaltaiseen kasvuun vs. keskittyminen

luku- ja laskutaitoon; luottamukseen perustuva vastuullisuus vs. testeihin perustuva laadunvalvonta; tulosten tasa-arvoisuus vs. kouluvalinta.

Viimeinen kohta tarkoittaa vanhempien mahdollisuutta valita lapselleen julkinen tai yksityinen koulu, joka ihannetapauksessa kustannetaan kuitenkin aina julkisin varoin, siis samoin kuin Suomen sote-uudistuksessa on nyt suunniteltu meneteltävän terveydenhoitopalvelujen palveluntarjoajan valinnassa. Vastaava valintamalli on Ruotsissa toteutettu sekä terveydenhuollossa että koululaitoksessa, eikä kovin rohkaisevin tuloksin tasa-arvon kannalta.

Suomen koulumallissa perusoletuksena on ollut, että kaikilla lapsilla tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet koulumenestykseen, ja kouluja tulee siksi rahoittaa todellisen tarpeen mukaan ja tasa-arvoa uhkaavia tekijöitä minimoiden. Sahlbergin mukaan koulujen valinta johtaa usein sosiaaliseen eriytymiseen, joka puolestaan eriarvoistaa oppimistuloksia. PISA-testien yksi löydös on, että korkeat oppimistulosten keskiarvot ja koulutusjärjestelmän tasa-arvoisuus ovat usein yhteydessä. Tasa-arvoisuus tarkoittaa sitä, että oppilaiden sosioekonomisella asemalla on vain vähän vaikutusta heidän oppimistuloksiinsa.

Tasa-arvopainotus nostaa keskiöön muun muassa laadukkaat varhaiskasvatusohjelmat. Kaikkien lasten yhtäläinen oikeus kokopäivähoitoon, korkeasti koulutettujen ammattilaisten toteuttamaan varhaiskasvatukseen, otetaan nyt Suomen hallituksen säästötoimeina pois muun muassa työttömien ja eläkeläisten lapsilta. Toinen halli-

tuksen koulutusjärjestelmään kohdistama drastinen ”uudistus” on laakisäätöisestä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmasta luopuminen. Opetusalan Ammatijärjestön lehden päätoimittaja Marja Puustinen kirjoittaa tästä ”käsittämättömästä ja kauhistuttavasta” aikeesta pääkirjoituksessaan 13.10.2015 (*Opettaja* 24/2015, 3). Sahlberg on kirjoittanut Kokkolan sivistysjohtajan Peter Johnsonin kanssa samasta *Helsingin Sanomien* Vieraskynän 19.10.2015. Laajan lausuntokierroksen kehittämissuunnitelman sijasta hallitus aikoo vastedes ohjata koulutuksen ja tutkimuksen uudistamista kärkihankkeidensa avulla. 800 miljoonan euron leikkaukset kentän asiantuntijoiden johtamaan koulutusjärjestelmään (esimerkiksi autonomiseen yliopistoon) kompensoidaan 300 miljoonan euron panostamisella kuuteen hallituksen määrittelemään kärkihankkeeseen.

”Viime kädessä on arvovalinta, investoidaanko vai säästetäänkö”, kuten Sahlberg ja Johnson toteavat. Hallituksen ”leikkausten välttämättömyys” -propagandan kohteena tuntuu siltä, että päämäärien ja päämäärien saavuttamisen välineiden ero on hukassa. Kumpi on perimmäinen arvokas päämäärä, kaikille hyvä koulutus, laaja yleisivistys ja korkeatasoinen tutkimus, vai mahdollisimman suuren rahakasan tekeminen talouden pyöriä pyörittämällä? Sahlberg osoittaa kirjassaan, että koulutusjärjestelmä ei voi lopulta toimia vain välineenä, koska välineellistettynä koulu ei voi toimia hyvin. Uusia Nokioita ei tehdä tekemällä eikä opetusministerin mahtikäskyllä. Suomen koulutusjärjestelmän – nyt jo ehkä hiipuvat – huipputulokset eivät ole ol-

leet sattuma eivätkä irrallinen historian oikku.

Yhtäällä tulokset on synnyttänyt suomalaisen koulun kehittäjien ja toteuttajien, opettajien, vuosikymmenten määrätietoinen ja intohimoinen työ. Toisaalta koulutusjärjestelmän menestys on osa hyvinvointivaltion kaikkien rakenteiden menestystä ja hyvinvointivaltion luoman sosiaalisen pääoman tuottoa. Kaikille tarjolla oleva, laadukas koulu päiväkodista korkeakouluun on keskeisesti osa sosiaalista ja kulttuurista oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa, yhtiä aikaa niiden tekijä ja tulos.

Siksi suomalaista koulutusjärjestelmää ei välttämättä voida tuoteistaa vientiin. Siksi hyvien koulutustulosten jatkuvuus ei ole Suomessakaan vain sillä taattu, että hallitus vannoo koulutuksen ja tutkimuksen nimiin talouden taantumien selättäjinä nyt, kuten 1990-luvun lamassakin.

Kirjoittaja on dosentti, vapaa tutkija, tietokirjailija ja kriitikko.